

lečnosti. 2. Analýza jednotlivých skupin inteligence, spolu s vyčleněním těch skupin, které jsou spjaty s technikou (jde o klasifikaci a hledání určitých společných znaků jak v materiální, tak v nemateriální produkci). 3. Analýza procesu společenské dělby práce a vymezení místa technických pracovníků.

J. Húsek v podstatě předložil komplexní plán výzkumu, který připravuje katedra vědeckého komunismu na technice v rámci státního úkolu X - 10 - 6.

M. Hájek zevrubně referoval o problémech mimovyučovací zátěže učitelů II. cyklu. Zabýval se pozicí učitelů se zřetelem na funkce ve škole a v komunitě, v níž žijí. Ukázal na skutečnost, že snahy o zlepšení pedagogického procesu mohou mít efekt jen tehdy, budou-li brány v úvahu i širší sociální kontexty. M. Hájek rozebral problémy soustavného pracovního přepětí učitelstva, otázky feminizace učitelského povolání a problémů s tím souvisejících. Dokázal, že i při relativně nízkém pracovním úvazku (19—24 hodin týdně) je učitel nesmírně zatížen.

K. Linhart z katedry marxismu-leninismu na pedagogické fakultě v Brně se zabýval některými obecnějšími otázkami vymezení pojmu inteligence, přičemž zdůvodnil potřebu historického přístupu k této problematice. V soulase s tím provedl rozbor ideových postojů inteligence v letech 1945—1948.

Především poukázal na vztah inteligence a KSČ v období, kdy probíhal zápas jednotlivých stran o získání inteligence pro svůj program. Řada příslušníků tehdejší inteligence chápala demokratické ideály netřídně, obávala se násilí, totalitarismu, KSČ, která se tehdy výrazně orientovala na vzdělané lidi, byla ve svém úsilí úspěšná — podařilo se jí získat důvěru jak pracujících, tak i značné části inteligence. Analýza příčin tehdejšího úspěchu strany by mohla přispět při řešení některých aktuálních otázek současnosti.

V závěru konference bylo uvedeno, že pořadatelé budou jednotlivé přednesené příspěvky publikovat v r. 1968 ve zvláštním sborníku.

Alena Hromádková

Zpráva o poradě redakcí filosofických a sociologických časopisů socialistických zemí

Ve dnech 14.—16. prosince 1967 se konala v Opatiji (Jugoslávie) už pátá porada redakcí filosofických a sociologických časopisů socialistických zemí. První porada byla uspořádána z iniciativy pražských a berlínských redakcí v roce 1962 v Lipsku, další pak v Liblicích u Prahy, v Sofii a v Budapešti. Na budapeštské konferenci bylo usneseno projednat na poradě v roce 1967 1. problémy vnitřní diferenciaci soudobé marxistické filosofie a 2. metodologické problémy sociologických výzkumů. O druhém tématu se v Opatiji diskutovalo v sociologické sekci: ve věci prvního (filosofického) tématu vznikly nejasnosti v důsledku toho, že u nás — a zjevně i v některých jiných zemích — byla rozšířena zpráva, že první bod se má týkat „Padesáti let vývoje marxistické filosofie“ (tedy tématu po-

výtce z dějin marxistické filosofie). Tato obsahová nejasnost vtiskla jednání plná i filosofické sekce jednak některé pozitivní rysy (otevřelo se velké množství závažných a aktuálních filosofických problémů), jednak však také některé rysy negativní (žádný z těchto problémů se nemohl analyzovat do hloubky).

Porady se účastnila delegace bulharská (G. Conkov, G. Gerginov, V. Dobrianov, M. Markov), maďarská (J. Szigeti, A. Hegedüs, A. Wirth), německá (R. Kirchhoff, A. Kosing, W. Eichhorn, H. Ley, R. Weiding), polská (H. Eilsteinová, Z. Bauman, H. Janowski, S. Morawski), rumunská (O. Chetan, S. Popescu, D. Stojanovici) sovětská (B. Kedrov, M. Iovčuk, V. Kelle, V. Kuzmin, I. Narskij, M. Rutkevici), československá (L. Tošenovský, M. Hejlová, M. Jodl, R. Roško, J. Strinka, Z. Šafář, J. Uher) a patnáctičlenná delegace jugoslávská, tj. delegace hostitelské země, která neobyčejně pečlivě po organizační a materiální stránce zabezpečila průběh porady. Z členů jugoslávské delegace neaktivněji na konferenci vystupovali P. Vranicki, S. Stojanović, M. Životić, V. Korać, B. Debenjak, B. Bošnjak, R. Supek, Z. Pešićová-Golubovićová, R. Petrović, M. Popović, a I. Kuvačić. Delegáti, které jsme uvedli na prvním místě, byli vedoucími jednotlivých delegací. Kromě jmenovaných se porady zúčastnili také M. Spinella, redaktor teoretického časopisu Italské KS Rinascity.

* * *

Po krátké domluvě mezi vedoucími delegací, kteří upřesnili program konference, byla vlastní porada zahájena v plénu hlavním referátem P. Vranického, který hovořil o filosofii v naší době. Jedna z nových myšlenek, kterou formuloval, může s naším komentářem být označena přímo za symbol nejen celého jednání opatijské porady, jak se dále rozvinulo, ale současně také za výstižnou — částečně metaforickou — charakteristiku soudobé situace ve veškeré marxistické filosofii. Referent totiž konstatoval, že nutnou podmínkou rozvoje naší filosofie je tvůrčí rozlet, smělost a odvaha filosofů, což vyjádřil metaforicky větou, že by naše filosofie měla mít „ikarská křídla“. V duchu další probíhající diskuse nelze se s touto tezí neztotožnit, ba dokonce je ji nutno plně akceptovat a vycházet z toho, že hlavní hranice v marxistické filosofii dnes probíhá mezi těmi, kdo poctivě usilují o skutečný její rozmach a rozlet, a mezi těmi, jejichž úsilí v tomto směru je nedostatečné. Současně však je třeba tuto tezi upřesnit v tom smyslu, že ikarskou tvůrčí odvahu a smělost by naše filosofie rozhodně měla mít, její křídla by však už mohla a měla být spolehlivější, než byla křídla Ikarova.

P. Vranicki vyzýval k řešení živých problémů současnosti. Vyslovil názor, že pokrokové síly kapitalismu si často lépe uvědomují, které teoretické problémy odpovídají na životní otázky člověka, než teoretická fronta v socialistických zemích. Vystoupil ostře proti tabuizování některých řešení, na-

příklad určité koncepce teorie odrazu a některých stanovisek historického materialismu, proti vulgárnímu ekonomismu, fetišizaci státu a strany, proti různým zákazům a autoritářství v oblasti teorie, apod. To vše označil za projevy aktuálnosti nebezpečí, že by mohl dojít k návratu k metodám stalinismu. Především volal po svobodě otevřených diskusí a vyzýval k tomu, aby marxističtí filosofové měli kritický vztah ke všemu. Vystupoval proti zakazování a šikanování idejí takových marxistických myslitelů, jako jsou Bloch, Lukács, Lefebvre, Marcuse aj. Hájl v zásadě široké pojetí marxistické filosofie. Kritická otevřenost proti všemu existujícímu musí snést všechny překážky. Kapitalismus se vyznačuje byrokratickým etatismem a tím, že manipuluje člověkem; je třeba vynaložit všechno úsilí, aby se v něco podobného nezvrhl také socialismus. V dalším zaujal postoj k některým diskusím v našich časopisech. Např. sovětskou diskusi o dialektice přírody označil za dětinskou polemiku. V závěru vyzval filosofy k všestranné kritičnosti a konstatoval, že své úkoly splníme pouze tenkrát, budeme-li ve filosofii tak radikální, jako byl Říjen radikální v historii.

G. Conkov chtěl hovořit o vývoji marxistické filosofie v uplynulých padesáti letech, věnoval se však především interpretaci některých myšlenek z Leninových filosofických děl. Zdůrazňoval, že leninská etapa, to je nejen Lenin, ale i současnost marxistické filosofie. Přitom však téměř celý referát věnoval Leninovu dílu (o ostatní marxistické filosofii se zmínil jen stručně v závěru svého referátu), což mnozí účastníci porady považovali za jistý vnitřní rozpor, skrytý v autorových závěrech.

Na začátku diskuse k oběma referátům rozdala československá delegace všem účastníkům porady německé nebo ruské znění zprávy o konferenci na téma *Koncepce leninismu ve filosofii* (konala se v Praze v říjnu minulého roku; rozdaná zpráva, napsaná Z. Javůrkem, je v podstatě totožná s Javůrkovou zprávou o téže konferenci, která byla uveřejněna ve Filosofickém časopise ČSAV, 1968, 1). Před polední přestávkou vystoupil v diskusi ještě R. Kirchhoff, který hovořil o některých diskusích, jež probíhaly v NDR v poslední době, tj. v podmínkách nastupující vědeckotechnické revoluce. Poznamenal, že němečtí filosofové se snaží napomáhat své zemi zvládnout všechny její úkoly, zvláště při řešení otázek teorie a praxe řízení společnosti.

Opolední jednání prvního dne (ještě v plénu porady) bylo zahájeno referátem B. Kedrova, který hovořil o dialektice. V první části svého referátu se obíral některými aspekty historie otázky. Mimo jiné zdůraznil, že Lenin v době první světové války a v letech bezprostředně předcházejících Říjnové revoluci věnoval pozornost studiu a rozpracování dialektiky. V souvislosti s osudy teorie dialektiky v období kultu osobnosti vyzvedl skutečnost, že hlavní tíhu negativních důsledků tohoto období ve filosofii nesli a zakoušeli na svých zádech především sově-

ští filosofové, a proto je pochopitelné, že vyvíjejí také velké úsilí při odstraňování chyb a všech deformací. O tvůrčím rozvoji problémů dialektiky svědčí současná různost názorů sovětských filosofů na jednotlivé otázky dialektiky. V druhé části se referent obíral různými stránkami marxistické filosofie, konkrétně vztahem dialektiky ke gnosologii a k dialektické logice. V té souvislosti naznačil, v jakém smyslu řešení tohoto vztahu souvisí s problémy systematizace filosofických kategorií. V dalším uvedl, že za zdroje dialektiky pokládá materiální speciální vědy, veškerou praxi a také teorii vědy, obecně pak zevšeobecněnou lidskou činnost (materiálně praktickou i poznávací). V závěru označil rozvíjení dialektiky za jeden z hlavních úkolů soudobé marxistické filosofie.

Kromě všech tří zmíněných referentů, kteří se ještě přihlásili o slovo v závěru plenního zasedání prvního dne, vystoupilo v plénu v diskusi ještě jedenáct delegátů. H. Eilsteinová zdůraznila, že nelze redukovat dialektiku na kategorii totality, že je třeba brát v úvahu také praxi. Zdůraznila, že sebekvalitnější teorie sama o sobě nezaručuje kvalitu praxe. Doporučovala, aby proti tendencím udržovat charismatický model života a práce v našich zemích byl prosazován model racionálně demokratický. M. Spinella navrhol, aby se při řešení otázky, které problémy jsou hlavní, brala v úvahu také situace a potřeba tzv. třetího světa, kde se lidé ptají, co přináší člověku kapitalismus a co socialismus. V. Kelle se obíral otázkou kritické funkce filosofie. Odmítl stavení filosofie proti všemu a proti všem. Nelze ji např. stavět proti speciálním vědám, i když se pochopitelně filosofie od speciální vědy liší. Kritičnost marxistického filosofa a sociologa ke kapitalismu a k socialismu by se měla zásadně lišit (odmítáme kapitalismus a přejímáme z něho jednotlivosti, přijímáme socialismus a odmítáme jeho nedostatky, proti nimž bojujeme). Kritika by měla být vždy realistická. V té souvislosti zdůraznil, že SSSR má za sebou těžkou historii (období kultu); přesto se sovětská filosofie hrdě hlásí k celé historii své země. Svůj diskusní příspěvek zakončil formulací svého přesvědčení, že filosofii nelze redukovat jen na její kritickou funkci. R. Supek vystoupil s kritickými výhradami proti teorii odrazu (podle něho nerespektuje aktivitu subjektu a nelze prý ji aplikovat ani na historii, ani na kritiku současné nemarxistické filosofie) a proti názoru, že by rozvíjení dialektiky patřilo dnes k hlavním úkolům filosofie. Dialektika podle něho splnila svou funkci v boji proti kapitalismu; dnes se marxistická filosofie přeměnila v otevřený systém, v němž kategorie totality má centrální úlohu. H. Ley podtrhl význam studia speciálních věd pro tvůrčí rozvoj filosofie. S. Stojanović ukázal na některé složité a dosud neřešené otázky teorie poznání (kriticky hodnotil běžnou koncepci teorie odrazu), na problém praxe, zvláště pak na její verifikační funkci.

S. Morawski ve svém diskusním pří-

spěvku vyzvedl nutnost kritičnosti filosofie pro vytváření filosoficko-teoretických předpokladů pro kvalitní politiku a s poukazem na stanovisko M. Spinelly odmítl považovat rozvíjení dialektiky za hlavní úkol filosofie (B. Kedrov je však označil za jeden z hlavních úkolů filosofie). Filosofie by se neměla redukovat na vědu a neměla by spatřovat ani ve službě speciálním vědám (třeba teorii řízení společnosti; to kontra Kirchoff) svůj hlavní úkol. M. Rutkevič obhajoval Kedrovovo stanovisko a požadoval, aby se usilovalo o jednotu filosofických závěrů, inspirovaných přírodními a humanitními vědami. Proti názoru, že je třeba zrušit schéma dialektického materialismu (Vranicki, Supek), vytyčoval úkol dále dialektický materialismus rozvíjet. I. Kuvačič se obíral vztahem filosofie a speciálních věd. Z. Bauman konstatoval, že filosofie, která by se spokojovala s výčtem výsledků dosažených asi před půl stoletím a další svůj vývoj by pouze komentovala několika větami, neměla by právo být tak spokojena sama se sebou, jak to bylo cítit z referátu G. Conkova. B. Bošnjak požadoval dialektičtější pohled na praxi, zvláště na praxi politickou, především s ohledem na její funkci být kritériem pravdy.

V odpovědi na diskusní příspěvky zdůraznil P. Vranicki, že nechtěl stavět filosofii proti speciální vědě, že chtěl pouze ukázat na rozdíly mezi nimi, přičemž je si vědom toho, že i filosofie, i speciální věda jsou formami lidské aktivity. Znovu podtrhl význam filosoficko-antropologických problémů v marxistické filosofii; důležitý úkol filosofie spatřuje v postihování lidské společnosti a jejích dějů jako totality (Marx). Kritičnost filosofie považuje Vranicki za předpoklad pozitivních filosofických úvah. G. Conkov neagoval na nejpodstatnější připomínky k svému referátu. Zmínil se za všeobecného podivu o tom, že období kultu osobnosti trvalo (v celém socialistickém světě?) jenom deset let. Znovu se vrátil k Leninovu dílu, které označil za vzor kritiky buržoazní filosofie. B. Kedrov především upozornil, že rozvíjení dialektiky nepovažuje za jediný hlavní úkol naší filosofie. Souhlasí s tím, že je velmi nálehavě třeba řešit také problémy filosoficko-antropologické. Je však nutno brát v úvahu, že dialektika je prostředek, nástroj řešení všech filosofických otázek. Jenom filosofie se obírá gnoseologickým vztahem. — Proti Supkovu názoru vyzvedl myšlenku, že dialektika ani zdaleka dosud nespĺnila všechny své úkoly.

* * *

Druhý den probíhalo jednání ve dvou sekcích, ve filosofické a v sociologické. Filosofická sekce se soustředila na tři tematické okruhy (na některé problémy dějin marxistické filosofie, na otázky humanismu a filosofie člověka a na úvahy o historickém materialismu); prvému z těchto okruhů byly věnovány dva referáty, druhému tři a třetímu jeden referát. Jednání sekce neobyčejně šťastně a dovedně řídil B. Kedrov, což při různých příležitostech konstatovali shodně zá-

stupci všech delegací. Zvláště se osvědčila možnost formulovat velmi krátké repliky bezprostředně po každém diskusním příspěvku.

J. Uher se ve svém referátu obíral úvahami o některých otázkách vývoje marxistické filosofie. Dotkl se mnoha otázek, při jejichž řešení se opíral o své poslední práce (srovnej Filozofija, 1967, 5, a zprávu Zdeňka Javůrka ve Filosofickém časopise ČSAV, 1968, 1). G. Gerginov se pokusil dokazovat aktuálnost Leninova díla, charakterizovat jeho přínos a interpretovat teorii odrazu (to poslední, bohužel, dosti jednostranně).

V. Korač se ve svém referátu o konkrétním a abstraktním humanismu pokoušel do jisté míry paralyzovat výtky, že filosofické úvahy o člověku, jak je pěstují mnozí jugoslávští filosofové, jsou příliš abstraktní a postrádají žádoucí konkrétnost. Činil tak metodou kritiky analytického rozumu, který sice v našem století převládá, nicméně jeho koncepce humanismu je nutně nekonkrétní. To vše demonstroval kritickým rozbořením názorů některých strukturalistů. Althusserovu knihu *Pour Marx* označil za útok proti Marxovu humanismu. J. Strinka kritizoval krajnosti jak scientického, tak antropocentrického přístupu k člověku. V pozitivní části svého referátu zdůraznil, že nám nemůže jít jen o jakési kázání o člověku, ale že je třeba se obírat podmínkami realizace ideálu, který jsme si o člověku a jeho životě vytvořili. I. Narskij ve svém referátu vysoko vyzvedl potřebu zkoumat filosoficko-antropologické problémy konkrétně. Konkrétní přístup k otázce člověka demonstroval přehledem faktorů ovlivňujících život člověka. Mimo jiné zdůraznil rostoucí význam vědy a centralizace, předpokládající stále hlubší demokratizaci. Také svými poznámkami k problému odcizení směřoval k zvýraznění požadavku maximální konkrétnosti filosofické analýzy. Nelze přistupovat k řešení závažných problémů z pozic příslušníků klubu inteligentů, ale je třeba o nich pojednávat v jednotě s politikou. Postavil se ostře proti povýšenckému vztahu k diskusím o seriózních problémech, proti označování problémů dialektiky přírody, historie apod. za dětinskost (mířil tím proti příslušné pasáži v referátu P. Vranického). V závěru svého referátu hovořil o dvou tradicích v dějinách filosofie: o tradici pohledu na svět očima člověka a očima vědy.

Kritikou zdogmatizovaného historického materialismu se obíral M. Životić. Výslovně úvodem zdůraznil, že bude hovořit o historickém materialismu, jak byl pojímán v Jugoslávii v období byrokraticko-dogmatického rozvoje jugoslávské společnosti. Tento historický materialismus nebyl důsledně historický, chyběla v něm kritika všeho existujícího, což souviselo s mechanistickou koncepcí teorie odrazu, svoboda se v něm redukovala na možnost oslavovat existující společenskou skutečnost (skutečná svoboda se odsouvala do komunistické budoucnosti), byl negací autentického marxismu, připouštěl charismatický model společnosti, voluntarismus, pseudo-konkrétnost, člověk se podle něho jevil jen

jako výtvor objektivních zákonů a norem, v jeho duchu se kritika buržoazní společnosti a její teorie prováděla neadekvátně a podporovala se nekritičnost k socialistické současnosti. Filosofie se stávala hluchou ozvěnou praxe. V nové etapě svého vývoje jugoslávská filosofie bojovala a bojuje proti fetišizaci zákona hodnoty, proti hedonismu, proti autoritářským tendencím, proti manipulaci lidmi a za nástup epochy sociálních inženýrů.

V diskusí se J. Szigeti vyslovil pro jednotu vědeckosti a humanismu a označil vědecky fundovanou praxi za náš cíl. O. Četán stručně seznámil účastníky porady (filosofickou sekci) s rumunskými pokusy řešit některé filosoficko-antropologické problémy. Informoval o tom, že někteří rumunští filosofové propracovávají francouzské strukturálně marxistické koncepce (N. Bellu). W. Eichhorn se mimo jiné vrátil k otázce kritiky a zdůraznil, že kritická kritika, která nevede k žádné změně kritizovaného, je prázdňá kritika. B. Debenjak vyzýval k neustálému povyšování teorie na úroveň skutečné teorie. Byl proti směšování teorie a praxe (neprávem ji spatřoval také v myšlence, že je žádoucí praktická politická aktivita filosofů; reagoval tím na jednu formulaci J. Srovnala z rozdaného československého materiálu).

M. Lovčuk se především pokusil ukázat na některé méně známé skutečnosti marxistické filosofie z období kultu. Jmenoval autory, jejichž díla z tohoto období mají trvalou hodnotu. Jen mimochodem vyjádřil svůj nesouhlas s pojetím leninské etapy ve vývoji marxistické filosofie jako kryjící se s dobou, kdy vznikala Leninova filosofická díla. — Tvrdil, že Gramsci se nikdy nepostavil proti Leninovi. Vyjádřil svůj nesouhlas s širokým pojetím marxistické filosofie. Marxisty rozdělil na skutečné a mýlicí se. Za nejceněnější Lukaczsovo dílo označil *Die Zerstörung der Vernunft*. Lefebvra nepovažuje v souhlase s ÚV Komunistické strany Francie za marxistu. Referát M. Životiće označil za abstraktní proto, že neobsahoval žádnou konkrétní argumentaci proti historickému materialismu. V následujících replikách položil S. Stojanović otázku, kdo z přítomných se považuje za nemýlicího se marxistu. Od předsednického stolu jsme konstatovali, že všichni jsme „mýlicí se“. P. Vranicki poukázal na formu přípravy usnesení o nemarxistickém charakteru Lefebvrovy filosofie a uzavřel, že s ohledem na ni nemůže být pro něho takové usnesení směřovat. Varoval před panstvím politiky ve filosofii. M. Spinella zdůraznil, že Gramsci vystupoval proti teorii odrazu.

H. Eilsteinová ve svém diskusním příspěvku vyzvala k tomu, aby se skončilo se sakralizací názorů klasiků nebo kteréhokoliv jednoho autora. Vyslovila nesouhlas s názorem, že kult osobnosti trval jen deset let. Prohlásila, že rozdělování filosofie na marxistickou a buržoazní nemá nic společného s marxismem. Základní otázku v Marxově filosofii spatřuje v problému, jak spo-

jit humanismus a naturalismus. S. Morawski ve svém diskusním příspěvku vyslovil názor, že o odrazu je vhodné hovořit jen na půdě psychofyziologie. Za hlavní úkol filosofie označil rozvíjení kritického sebevědomí. A. Kosing se pokusil v podstatě úspěšně hájit teorii odrazu. S. Popescu doplnil jeho diskusní příspěvek poukazem na tvořivou sílu subjektu. V diskusním příspěvku B. Kedrova šlo o seriózní pokus vymezit marxistický charakter naší filosofie. Přiznání se k marxismu označil za nutný, ale nepostačující rys tohoto charakteru. Jde o sepětí s praxí a aspoň o minimum materialistického a dialektického přístupu ke skutečnosti. V závěru také B. Kedrov polemizoval s M. Životićem. L. Tošenovský konstatoval, že k vytvoření skutečné jednoty marxistické filosofie je nutné podrobně rozlišovat nejen základní proudy naší filosofie, ale také různé linie v těchto proudech. Vyzval k tolerantnosti, předpokládající kritickou výměnu názorů, a k úsilí o dialektickou syntézu všeho pozitivního v naší filosofii.

Autoři referátů v podstatě doplnili svůj výklad. J. Strinka vyzvedl demokratické tradice naší země a nutnost řešení otázek praktického humanismu cestou dalšího prohlubování demokracie u nás. M. Životić poděkoval za to, že vedoucí československé delegace vyslovil od předsednického stolu politování, že sovětským delegátům uniklo, že mu (M. Životićovi) šlo o kritiku nedostatků v jugoslávské filosofii. Podivoval se tomu, že někteří sovětské filosofové tyto nedostatky tak ohnivě obhajují.

Jednání filosofické sekce zakončil B. Kedrov zjištěním neobyčejné živosti diskuse; konstatoval, že v Opatiji nebylo zjevné místo pro apatii.

* * *

Sociologická sekce měla na programu čtyři základní témata, jimž bylo věnováno deset referátů. Tento rozsáhlý program byl, spolu s diskusí, uskutečněn během jednoho konferenčního dne. Je tedy zcela přirozené, že tento konferenční den měl výrazný charakter agre-gace a že v něm převládaly monology. Možnosti diskuse byly časově omezeny, takže diskuse nevedla k vyjasnění stanovisek, tím méně k řešení problémů. Znovu se ukázalo, že podobné konference, mají-li mít vůbec nějaký jiný smysl než reprezentační, musí být jinak časově i obsahově strukturovány.

Tematická náplň byla rozvrstvena do těchto okruhů: vztah teorie a empirického výzkumu, stav, rozvoj a perspektivy sociologické práce, struktura socialistické společnosti a pomoc sociologie v plánování sociálních procesů.

Autory referátů byli: V. Kelle (SSSR), Z. Pešicová-Golubovićová (Jugoslávie), M. Jodl (ČSSR), R. Petrovićová (Jugoslávie), Z. Šafář (ČSSR), V. Dobrianov (Bulharsko), M. Rutkiewicz (SSSR), M. Popović (Jugoslávie), M. Markov (Bulharsko) a R. Weiding (NDR).

Úvodní referát akademika V. Kelle se zabýval rozvojem historického materialismu

v SSSR v uplynulých padesáti letech a měl charakter povýše oslavny a slavnostní. Historický materialismus, jak řekl akademik Kelle, je teoretickým základem výstavby socialistické společnosti, konkrétních výzkumů a vůbec všech společenských věd v SSSR. Hlavní společenskovědní linie v SSSR spočívá v obhacování tradice historického materialismu. Období kultu znamenalo dočasnou dogmatizaci, fetišizaci Stalinových výroků a zjednodušování. Po překonání tohoto období se objevují nové problémy: výstavba komunismu, analýza problémů třetího světa, soudobý kapitalismus, vědeckotechnická revoluce, souvztah sociologie a filosofie. Z. Pešičová-Golubovičová hovořila o cestách a dilematech jugoslávské sociologie. Pokusila se o typizaci jednotlivých základních trendů v jugoslávské sociologii. Její referát byl zkratkou rozsáhlého, předem předloženého materiálu, který by — alespoň ve výtahu — měl být uveřejněn v našem sociologickém tisku. M. Jodl se z důvodů časové tísně omezil na deskripci současné sociologické práce v ČSSR a nárys jejích perspektiv. Z. Šafář se ve svém sdělení dotkl kompetence empirické sociologie a jejího vztahu k sociologické teorii. V. Dobrianov podal v obšířném přehledu stav sociologických názorů v Bulharsku. Definoval sociologii jako vědu o „sociologických zákonitostech společnosti“, přičemž sociologické zákonitosti definoval jako vazbu komponentů sociologické struktury společnosti. V další části svého referátu hovořil o problematice konkrétní výzkumné práce v Bulharsku. M. Rutkievič zaměřil svůj referát k otázkám sociální struktury socialistické společnosti v SSSR. Podle jeho názoru je i tato společnost třídní, podstatné kritérium je však dělba práce. Rozdíl mezi dělníky a inteligencí spočívá v rozdílném charakteru práce. Vývojové cesty jdou přes sblížení dělníků a rolníků, dělníků a inteligence. Autor referátu zdůraznil nutnost boje proti byrokratickým deformacím a zmínil se i o problematice tvorby vedoucích kádrů; v této souvislosti zdůraznil význam kvality řídicí práce a význam zvyšování kvalifikace. Popovičův referát byl teoretickou úvahou o společenské struktuře socialistické společnosti. Autor odmítl ztotožňování této struktury se strukturou třídní jako nemístnou simplifikaci. Diferenciace podle charakteru práce je diferenciací pouze horizontální. Vertikální stratifikace společnosti se musí nutně koncentrovat kolem problému sociální moci. Vztahy mezi třídami a vrstvami socialistické společnosti jsou interpretovány v kategorii „družby“, zcela se však zapomíná na konkrétní konfliktnost zájmů; je to podle Popoviče paradoxní projev funkcionalismu. V další části svého referátu se Popovič zabýval dichotomickou kontrapozicí, která se dnes v Jugoslávii objevuje: čistá samospráva kontra etatismus. Tuto kontrapozici nelze podle autora absolutizovat, rozdíly je třeba chápat dialekticky, je třeba analyzovat konkrétní projevy různých trendů. Pak se Popovič vrátil k otázce distribuce sociální moci. Ekonomika je v socialistické společnosti podřízena politické moci. Proto je nutná demokratizace, která spočívá v decentralizaci a „depolitizaci“ politické moci.

M. Markov se ve svém referátu zabýval pohybem třídnosti v socialistické společnosti (neexistují zde už třídy v původním slova smyslu) a konkrétním výzkumem v oblasti třídní struktury. R. Weiding zdůraznil ve svém pojmově velmi přesně koncipovaném referátu úkol už dnes vědomě jednat v zájmu budoucnosti. Výzkumy mají být koncipovány tak, aby pozitivně ovlivnily prognostiku, plánování a řízení. Předpokladem vědecké práce dnešní doby je analýza stavu, podmínek dosavadního vývoje. Předpokladem je znát „informace“, výchozí data. Pohyb vědecké práce se musí dít v jednotě analýzy a prognózy. Výzkum plní svou funkci jediné tehdy, jestliže podává komplexní analýzu tak, aby mohla být umožněna maximální jistota prognózy.

Vzhledem k množství referátů byla diskuse ovlivněna časovou tísní. Z diskusních příspěvků zaslouží pozornost vystoupení A. Hegedúse (Maďarsko), R. Roška (ČSSR) a R. Supka (Jugoslávie). Hegedús konstatoval v některých referátech tendenci k homogenizaci. Upozornil, že se zcela nutně rozvíjejí různé školy a směry. Tyto školy v marxistické sociologii jsou podle jeho názoru spojeny s různými směry v marxistické filosofii. Dnes je nerealné preferovat integraci, homogenizaci marxistické sociologie. Důležitá je tolerance mezi různými směry, tolerance, která předpokládá i vzájemnou kritiku. R. Roško si ve svém diskusním vystoupení položil otázku, co to je sociologický element. Sociologie, má-li být exaktní, se musí snažit najít jakési „elementární částice“. Ty jsou obsaženy empiricky v sociální skutečnosti. Jde v podstatě o společenské role. Bez společenských rol se člověk nestává společenským člověkem. Člověk plní ve společnosti různé role a zároveň může v systému (například politickém) delegovat svou roli na jiného; nositelem společenské role však může být i věc, předmět.

R. Supek se ve svém diskusním příspěvku zabýval vztahem marxismu a funkcionalismu, vztahem strukturalismu a historismu. Sociologie se zabývá totálními sociálními fakty, přičemž platí, že jednu totalitu nelze redukovat na druhou. Strukturální přístup by se měl doplňovat historickým přístupem. Dnes nám spíše hrozí nebezpečí, že se stane obětí strukturalismu.

Popovičův referát vyvolal diskusi, které se velmi vášnivě zúčastnil Rutkievič. Podle jeho názoru přeceňuje Popovič význam „moci“ a nedoceňuje kritérium třídnosti. Zajímavá diskuse musela být brzy ukončena pro časovou tíseň.

* * *

Sobotní závěrečné zasedání pléna bylo věnováno výměně redakčních zkušeností a diskusi o formách spolupráce mezi redakcemi různých zemí. Plénem také schválilo návrh, aby příští, v pořadí již šestá porada se konala v Polsku, a to koncem října 1968.

I tato porada bude třídní, přičemž první den dopoledne bude přednesen referát (připravil jej polská delegace) na téma *Poznání a hodnocení* a pouze dopoledne se k němu bude diskutovat v plénu, a to jen z nejobecnějších hledisek, která mohou zaujmout také sociology. První den odpoledne v plénu porady se počítá s referátem (má jej připravit československá delegace) na téma *Vědeckotechnická revoluce a společenský pokrok*. Zásadní diskuse k tomuto referátu, která může zaujmout i filosofy, bude probíhat ještě první den v plénu. Druhý den připravované porady bude věnován jednání ve filosofické a v sociologické sekci. V obou sekcích budou předneseny kratší referáty na výše uvedené témata a bude probíhat speciální diskuse. Třetí den budou na pořadu organizační otázky.

Opatijská porada, třebaže měla také některé nedostatky (pro plénem nebyl připraven žádný sociologický referát), představuje nemalý krok v sérii dosavadních porad. Snad na žádné z nich nebyl dosud tak naléhavě formulován požadavek tvůrčího a smělého řešení všech otázek naší filosofie. Výměna názorů na této konferenci byla velmi otevřená a místy i bojovná. Přistoupilo se k jednání ve zvláštní sociologické sekci, kteréžto vymoženosti se sociologové na těchto poradách jistě už nikdy nevzdají.

Ke kladu porady také patří, že byly dohodnuty velmi konkrétní a realizovatelné formy spolupráce mezi některými redakcemi. My jsme se zavázali, že do konce září t. r. naše filosofické časopisy dodají deset článků (asi po 20 stránkách), které vyjdou jako zvláštní číslo bělehradské Filosofie.

Miroslav Jodl, Ludvík Tošenovský

Archív společenskovědních informací — nový pomocník empirické sociologie

Pravděpodobně ve všech zemích, které prodělávají konjunkturu empirických sociálních výzkumů, přijde okamžik, kdy si lidé odpovídní za tuto činnost uvědomí, jak marnotratně zacházejí s pracně získanými informacemi. Jediným dokumentem, který obvykle po výzkumu zůstává a ke kterému se někdy někdo ještě vrátí, je výzkumná zpráva. Data, na nichž je tato zpráva založena (přesněji řečeno, nosiče těchto dat), totiž děrné štítky, děrné nebo magnetické pásky a příslušné kódovací klíče, většinou zapadnou v archívech nebo se skartují. S nimi se také ztrácí mnoho dalších, obvykle nikde nezachycených metodologických a organizačních zkušeností výzkumníků.

Objevili se pak, často až dávno po uzavření výzkumu, problémy při jeho praktickém využití nebo při odborné diskusi, a je-li v této souvislosti zapotřebí některé závěry přezkoušet nebo přeformulovat, například na základě jiného třídění, není již primární materiál k dispozici, nebo je-li, nelze se v něm orientovat. Tato marnotratnost má negativní důsledky i pro vědecký status empirického společenského výzkumu. Je přece známo, jak mnohoznačnou interpretaci mnohdy primární materiál dovoluje a že do jeho zpracování

lze promítnout značnou dávku tendencnosti. Právě tímto směrem je také vedena řada námitek proti platnosti závěrů sociologického výzkumu. Protože data o společenských jevech pravděpodobně vždy budou této povahy, je jednou z cest k zachování vědeckého statusu výzkumu vytvoření takové situace, kdy každý krok při analýze a interpretaci získaného materiálu bude možné kdykoliv opakovat a prověřovat. K tomu je ovšem zapotřebí mít tento primární materiál k dispozici.

Ukazuje se, že zachování primárního materiálu by mohlo ušetřit námahu i při pozdějších výzkumech stejných nebo podobných problémů. — Vzhledem k velké variabilitě zkoumaných situací nelze obvykle převzít výsledky již provedených výzkumů beze zbytku, mj. také proto, že původní způsob zpracování byl pravděpodobně zaměřen na poněkud odlišné podmínky. Potřebné informace by však někdy bylo možné získat pozmeněnými metodami analýzy z již existujícího materiálu — kdyby zůstal zachován. Mimoto z množství informací, které lze z primárního materiálu vytěžit, jich jedna analýza obvykle bere v úvahu jen malý zlomek a bylo by tedy přirozené ponechat tento materiál v rezervě pro další použití. Je celá řada dalších důvodů mluvících pro jeho zachování, např. možnost zevšeobecňovat z něho určité metodologické poznatky, poskytovat jej pro výcvik v analýze aj. Je samozřejmé, že s meritorními informacemi by bylo nutné uchovat i informace o metodách a kontextu jejich získávání.

Aby ovšem uchované informace mohly plnit právě vypočítané funkce, je nutné zabezpečit jejich centralizované uložení a přístupnost. Jen tehdy, bude-li materiál z většího počtu výzkumů různých autorů soustředěn na jednom místě, je prakticky možné pokoušet se o jeho zobecnění po stránce obsahové i metodické. Pro centralizaci mluví i další zřetele: soustředění finančních a hmotných prostředků si vyžadují značné náklady spojené se samotným archivováním a vybudováním systému zpětného získávání informací, stejně jako s informační službou, kterou by takové centrum — má-li sloužit svému účelu — mělo poskytovat. Mluví pro ni i zájem případných uživatelů, kteří chtějí najít na jednom místě maximum informací, a mnoho dalších důvodů, které nevypočítáváme.

Tak se zrodila myšlenka vybudování „archívů“, „bank“ nebo „knihoven“ primárních informací, která však přes svou zřejmou účelnost zůstávala po řadu let nerealizována. Teprve dosažení určité technologické a organizační úrovně společenského výzkumu zřejmě vytváří podmínky pro její uskutečnění. Patří k nim: rozvoj extenzivních a statistickou procedurou prováděných výzkumů (surveys, Umfragen) v době po 2. světové válce, poskytujících objektivizovanou a prakticky archivovatelná data, jejich jistá standardizace plynoucí z přijetí základních metodologických pravidel a vývoj technických prostředků, které umožňují získané informace